

RZECZPOSPOLITA POLSKA

Rzecznik Praw Dziecka

Marek Michalak

ZSS/ 500/25/2010/EK

Warszawa, dnia 12 listopada 2010 roku

**Pan
Zbigniew Włodkowski
Podsekretarz Stanu
w Ministerstwie Edukacji
Narodowej**

Szanowny Panie Ministrze,

uprzejmie dziękuję za udzieloną odpowiedź na moje wystąpienie generalne z dnia 3 sierpnia 2010 r., znak: ZSS/500/15/EK, w którym zaproponowałem rozważenie możliwości zbierania przez placówki oświatowe i szkoły danych na temat prób samobójczych i zamierzonych samouszkodzeń wśród nieletnich uczniów. Pomimo tego, iż zgłoszona w wystąpieniu propozycja nie uzyskała akceptacji, wyrażam pogląd, że zasadne jest ponowne przedstawienie argumentów, jakie legły u podstaw sformułowanych w skierowanym wystąpieniu propozycji. W związku z powyższym pozwolę odnieść się do niektórych informacji i przekonań wyrażonych w przedstawionym przez Pana Ministra piśmie, będącym odpowiedzią na wystąpienie.

Podtrzymuję pogląd, że warunkiem skutecznych działań prewencyjnych, w tym działań zapobiegających śmierci i poważnym uszkodzeniom ciała w wyniku próby samobójczej - jest dysponowanie odpowiednimi danymi. Chcę podkreślić, że w Polsce zbierane są wyłącznie dane epidemiologiczne o samobójstwach dokonanych. Natomiast dane dotyczące liczby zamierzonych samouszkodzeń wśród dzieci i młodzieży, które w jego wyniku trafiły do placówek służby zdrowia są w przeważającej mierze niekompletne. Na te, obarczone błędem pierwotnym dostępne dane, nakłada się zjawisko „nieznanej liczby” dokonanych samouszkodzeń, gdzie nie doszło do kontaktu z placówką służby zdrowia i dziecko nie otrzymało odpowiedniego leczenia. Szkoły, placówki oświatowo – wychowawcze poprzez sprawowaną opiekę nad dzieckiem i pełnione istotne funkcje pedagogiczne mogą być w posiadaniu informacji o takich zdarzeniach i ich następstwach.

Dlatego też rejestracja tych zachowań mogłaby stać się podstawą do planowania efektywnej polityki zdrowotnej.

Z drugiej strony należy podkreślić fakt, że zamierzone samouszkodzenia obejmujące wszystkie akty autoagresji (samookaleczenia ciała oraz zatrucia z lub bez intencji odebrania sobie życia) niezwykle rzadko są niegroźnym zachowaniem np. związanym z bezkrytycznym naśladownictwem, subkulturą, „modą”. Badania naukowe wykazują, że najczęściej takie samouszkodzenia są przejawem poważnych zaburzeń mechanizmów radzenia sobie dziecka z trudną sytuacją życiową oraz objawem poważnych zaburzeń psychicznych. Niestety zbyt często zachowania autodestruktywne kończą się śmiercią albo poważnym urazem fizycznym lub psychicznym dziecka. Pragnę z całą mocą podkreślić, że prośba o zbieranie danych wynika z przekonania, że problem o którym piszę jest niezmiernie istotny. Wyrażone w odpowiedzi na moje wystąpienie zapatrywanie, że Ministerstwo Zdrowia oraz Policja dysponuje wystarczającymi danymi, by rzetelnie ocenić skalę zjawiska prób samobójczych wśród młodzieży jest niestety złudne. Pragnę dodać, iż taką prezentowaną przeze mnie ocenę stanowiska, podzielają również specjaliści z zakresu suicydologii zrzeszeni w Polskim Towarzystwie Suicydologicznym i Sekcji Suicydologicznej Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego.

Ponadto, trudno zgodzić się z poglądem, że pozyskiwane dane na temat liczby samouszkodzeń miałyby charakter danych wrażliwych, mogących prowadzić do „oskarżeń o ingerowanie w życie prywatne uczniów”. Zbieranie danych obejmujących informacje o płci uczestnika zdarzenia, miesiącu zdarzenia i ogólnej liczbie takich przypadków nie kwalifikują się do tego, by zaliczyć je do danych wrażliwych. W zaproponowanym przeze mnie planie zbierania informacji, łączne liczbowe dane przekazane do Kuratorów Oświaty, trafiłyby do jednostki zajmującej się obecnie zbieraniem danych epidemiologicznych o chorobach, uzależnieniach w Polsce w celu dalszego opracowania i podjęcia specjalistycznych badań kierunkowych. W pełni uzasadniona jest również potrzeba udostępniania i rozpowszechniania w placówkach oświatowych nie tylko definicji zamierzonych samouszkodzeń, ale też elementarnej wiedzy na temat mechanizmów tych zachowań.

Jednocześnie wyrażam zadowolenie, że w odpowiedzi na moje wystąpienie zwraca Pan Minister uwagę na fakt, iż dwa z zadań Rządowego programu ochrony zdrowia psychicznego, w roku 2011, będą poświęcone problematyce samobójstw wśród dzieci i młodzieży. Żywię nadzieję, że opracowanie takiego programu przez konkretne szkoły spowoduje, że placówki te ocenią adekwatność zaproponowanego tematu do istniejącej

w danej szkole rzeczywistości, a tym samym zdiagnozują problem samouszkodzeń i prób samobójczych.

Mając na uwadze powyższe wyjaśnienia zwracam się ponownie z prośbą o rozważenie możliwości współpracy w zakresie zbierania danych na temat samouszkodzeń wśród dzieci i młodzieży.

z szanowaniem i szacunkiem
Marek [Signature]

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ

PODSEKRETARZ STANU

DZSE-EM-043/124/2010

Warszawa, 2010-12-30

Pan

Marek Michalak

Rzecznik Praw Dziecka

Panie Ministrze

odpowiadając na wystąpienie Pana Rzecznika (Nr ZSS/500/25/2010/EK) w sprawie zbierania przez szkoły i placówki oświatowe danych na temat prób samobójczych i zamierzonych samouszkodzeń wśród nieletnich uczniów uprzejmie informuję, że dane dotyczące samobójstw i prób samobójczych wśród nieletnich są zbierane w ramach funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji i wdrażania *Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*.

Funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji, na podstawie Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r., pełni od 2008 r. Rzecznik Praw Obywatelskich.

Poprzez ratyfikowanie wyżej wymienionej umowy międzynarodowej Polska zobowiązała się do podjęcia działań, które zapewnią sprawne reagowanie oraz zapobieganie skutkom i przejawom stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, we wszystkich miejscach, do których kierowane są dzieci i młodzież na mocy postanowień sądowych. Dotyczy to także nieletnich, czyli dzieci i młodzieży wobec których sąd rodzinny, na podstawie *ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178)*, zastosował środek wychowawczy lub poprawczy (wychowankowie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich prowadzonych w resorcie sprawiedliwości, wychowankowie młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii prowadzonych w ramach systemu oświaty) oraz podopiecznych zakładów karnych i domów pomocy społecznej.

W ramach systemu oświaty funkcjonują aktualnie dwa rodzaje spośród ww. placówek, do których kierowane są dzieci i młodzież na mocy postanowień sądowych: młodzieżowe ośrodki wychowawcze (MOW) oraz młodzieżowe ośrodki socjoterapii (MOS). Podstawą umieszczenia nieletniego w MOW jest postanowienie sądu o zastosowaniu środka wychowawczego, w przypadku

MOS podstawą umieszczenia może być postanowienie sądu o zastosowaniu środka wychowawczego lub orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, wydane na wniosek rodziców przez zespół orzekający działający w poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Na podstawie Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania Rzecznik Praw Obywatelskich zbiera z MOW i MOS, za pośrednictwem Kuratoriów Oświaty, dane obejmujące: śmierć nieletniego lub innej osoby, albo ciężkie uszkodzenie ciała wskutek działania nieletniego, pracownika lub innej osoby, bunt, zbiorowe wystąpienie czynne lub bierne, samobójstwo nieletniego, groźne zakłócenie porządku i bezpieczeństwa, zgwałcenie nieletniego, znęcanie się nad nieletnim, pobicie skutkujące ciężkim uszkodzeniem ciała, próbę samobójczą nieletniego, zbiorową lub indywidualną ucieczkę, pobicie lub inną formę zakazanego karania, poniżającego lub niehumanitarnego traktowania nieletniego oraz zastosowanie środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego.

Uprzejmie informuję, że obecnie działania Rzecznika Praw Obywatelskich realizowane w ramach Krajowego Mechanizmu Prewencji zostały wstrzymane, ze względu na konieczność zakończenia przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych prac nad wyjaśnieniem statusu prawnego działań podjętych na podstawie Protokołu Fakultatywnego.

Treść wystąpienia Pana Rzecznika wskazuje na intencję zbierania danych dotyczących zamierzonych samouszkodzeń ze wszystkich szkół i placówek oświatowych, nie tylko w odniesieniu do nieletnich uczniów.

W ramach systemu oświaty podstawą gromadzenia i przetwarzania informacji są przepisy ustawy z dnia 19 lutego 2004 r. *o systemie informacji oświatowej* (Dz. U. Nr 49, poz. 463, z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 16 grudnia 2004 r. *w sprawie szczegółowego zakresu danych w bazach oświatowych, zakresu danych identyfikujących podmioty prowadzące bazy danych oświatowych, terminów przekazywania danych między bazami danych oświatowych oraz wzorów wydruków zestawień zbiorczych* (Dz. U. Nr 277, poz. 2746, z późn. zm.). Przepisy te dotyczą gromadzenia i przetwarzania danych statystycznych i nie obejmują danych wrażliwych oraz danych o charakterze analitycznym i opisowym.

Należy zauważyć, że gromadzenie i przetwarzanie przez dyrektorów placówek i kuratoria oświaty tzw. wrażliwych danych osobowych, o które zwrócił się Pan Rzecznik, wymaga upoważnienia na poziomie ustawowym. Ustawa o systemie oświaty nie zawiera obecnie delegacji pozwalającej na gromadzenie i przetwarzanie danych osobowych, w tym danych wrażliwych, bez zgody zainteresowanego. Przepisy dotyczące dokumentacji szkolnej nie obejmują możliwości tworzenia zbiorów danych osobowych o takim charakterze.

Wydaje się, że przed podjęciem dalszych działań konieczne jest określenie formy, zakresu, poziomu szczegółowości i charakteru (statystyczny lub analityczny) zbieranych danych. Ponieważ oczekiwania Pana Rzecznika dotyczące ww. aspektów gromadzonych informacji, a także organizacji przekazywania i procedur administrowania tymi danymi (w tym określenia administratora danych) nie zostały sprecyzowane we wcześniejszej korespondencji, ani w toku wcześniejszej roboczej współpracy zwracam się z uprzejmą prośbą o powyższe informacje. Niewątpliwą koniecznością będzie także ustalenie podstawy prawnej zbierania danych. Przedmiotem dalszych analiz powinno być opracowanie jednoznacznej (także w zakresie uznawania celowości intencji oraz usankcjonowania kulturowego) definicji zamierzonych samouszkodzeń.

Jednocześnie jednak pragnę zauważyć, że podmiotem właściwym dla zbierania takich danych jest Ministerstwo Zdrowia. Niewątpliwie w tym resorcie powinna funkcjonować ogólnopolska baza danych dotycząca problemów ochrony zdrowia psychicznego, w tym zapobiegania samobójstwom wśród dzieci i młodzieży, szczególnie iż Minister Zdrowia koordynuje prace nad *Rządowym programem ochrony zdrowia psychicznego*, w którym zaplanowano dwa zadania z zakresu zapobiegania samobójstwom wśród dzieci i młodzieży. Wydaje się celowe rozważenie zintegrowania prac nad *Rządowym programem ochrony zdrowia psychicznego* - w zakresie opracowania i wdrożenia programu zapobiegania samobójstwom - z pracami Grupy Roboczej do Spraw Zapobiegania Samobójstwom Dzieci i Młodzieży oraz działaniami Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Podzielam pogląd Pana Rzecznika o konieczności rozpoznania poziomu zagrożenia samobójstwami wśród dzieci i młodzieży, ale przede wszystkim jestem przekonany o konieczności posiadania przez Polskę kompleksowej, krajowej strategii lub programu zapobiegania samobójstwom, także wśród dzieci i młodzieży – strategię taką posiada obecnie większość krajów europejskich. Powinna ona obejmować także kompetentną, całościową diagnozę problemu, określającą skalę zagrożenia oraz metody profilaktyki zachowań suicydalnych i interwencji w sytuacji rozpoznanego ryzyka.

Z poważaniem

PODSEKRETAŹ STANU

Zbigniew Włodkowski